

Dr Zbigniew Siemak

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

POLICJA KRYMINALNA W II RZECZYPOSPOLITEJ. POWSTANIE, ORGANIZACJA, KADRY I METODY PRACY

Streszczenie

Policja Kryminalna/Śledcza jako wyspecjalizowana służba policyjna w II Rzeczypospolitej została powołana ustawą o Policji Państwowej z 24.07.1919 r. i rozkazem komendanta głównego Policji Państwowej z 3 listopada 1919 roku. Tworzyły ją, po wielokrotnych przemianach: Wydział IV (od 1927 Centrala Służby Śledczej) Komendy Głównej PP, urzędy śledcze na szczeblu wojewódzkim i wydziały śledcze w niektórych powiatach i miastach wydzielonych. Głównym zadaniem Policji Kryminalnej było zapobieganie, ujawnianie i zwalczanie przejawów przestępczości pospolitej a po 1926 r. także przestępczości politycznej. Policja kryminalna sprawowała nadzór nad elementem przestępczym za pomocą służby patrolowej, bezpośredniej obserwacji i zbierania wiadomości poufnych. Do podstawowych form jej pracy należały: inwigilacja (ogólna i indywidualna), współpraca z konfidentami oraz rewizje i przesłuchania.

Słowa kluczowe: policja kryminalna, Policja Państwowa, przestępczość kryminalna, przestępczość polityczna, urząd śledczy, ekspozytura śledcza, Centrala Służby Śledczej, metody pracy policji.

**CRIMINAL POLICE IN THE SECOND REPUBLIC OF POLAND.
THE ESTABLISHMENT, ORGANIZATION,
HUMAN RESOURCES AND WORKING METHODS**

Abstract

Criminal Police as a specialized police service in the Second Republic of Poland was established by the Law on the National Police of 24/07/1919 and order of the Chief of the National Police of 03/11/1919. After several transformations, the National Police consisted of Division IV of National Police Headquarters (since 1927 Investigative Service Headquarters), investigative authorities at the provincial level and investigative departments in some counties and separated cities. The main task of the Criminal Police was to prevent, disclose and combat crimes, and after 1926 also political crimes. The Criminal Police supervised the criminal element using patrols, direct observation and collection of confidential information. The basic forms of its work were surveillance (general and individual), working with informers, searching and questioning.

Keywords: criminal police, National Police, criminality, political crimes, investigators, investigative branch, the Central Investigation Service, the methods of police work.

24 lipca 1919 roku sejm II Rzeczypospolitej uchwalił ustawę o Policji Państwowej¹. Zgodnie z ustawą Policja Państwowa była państwową organizacją służby bezpieczeństwa, odpowiedzialną za ochronę bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego, podległą pod władze państwowe i samorządowe. Jednym z wyspecjalizowanych pionów tej służby była służba śledcza, często określana jako „policja kryminalna”². Ustawa o PP z 24 lipca 1919 roku, w art. 7, tylko sygnalizowała powołanie organów policji śledczej³. Faktycznie natomiast służba śledcza została powołana rozkazem komendanta głównego Policji Państwowej z 3 li-

¹ Dziennik Praw Państwa Polskiego (dalej: DzPPP), 1919, nr 61, poz. 363.

² A. Peplowski, *Policja w systemie organów bezpieczeństwa drugiej Rzeczypospolitej*, Szczytno 1991, s. 91.

³ W wymienionym artykule zawarto informację, że „na czele urzędów śledczych stoją naczelnicy policji śledczej, podlegli komendantom okręgu”; DzPPP, R. 1919, nr 61, poz. 363. Przed powstaniem PP, w listopadzie 1918 r. utworzono Inspektorat Policji Kryminalnej na terenie Warszawy, na bazie likwidowanego prezydium policji niemieckiej, zob.: A. Peplowski, *Organizacja Policji Kryminalnej w II Rzeczypospolitej*, „Problemy Kryminalistyki” 1984, nr 165, s. 467.

stopada 1919 roku⁴. Rozkaz ten statuował ją jako część składową Policji Państwowej, podlegającą wszystkim postanowieniom zawartym w ustawie. W myśl tego rozkazu, organem koncentrującym władzę wykonawczą nad terenowymi organami śledczymi policji był naczelnik Wydziału IV KGPP. Pod niego podlegały urzędy policyjno-śledcze działające na szczeblu okręgu⁵ (przy każdej Komendzie Okręgowej Policji Państwowej) i niżej – ekspozytury śledcze⁶.

Ekspozytury śledcze, w zależności od miejscowych warunków przestępczości, były zróżnicowane pod względem wielkości i rozmiarów organizacyjnych. Wyróżniano zatem ekspozytury I, II, III i IV rzędu. Jednostki śledcze, w postaci ekspozytury I rzędu liczyły nie mniej niż 50 osób, II rzędu – od 25 do 50 osób, III rzędu 15 – 25 osób i IV rzędu tylko 3 – 10 funkcjonariuszy⁷.

Pomimo usytuowania ekspozytur śledczych w terenie, nie podlegały one jednak miejscowym komendantom PP, lecz były podporządkowane, zgodnie z przepisami o organizacji urzędów policyjno-śledczych, bezpośrednio okręgowym urzędowi policyjno-śledczym⁸. Tak skonstruowana organizacja służby śledczej implikowała wiele niedogodności, z których wypływały liczne nieporozumienia na tle kompetencyjnym i funkcjonalnym. Powodowało to również, iż organizacja służby śledczej znacznie odbiegała od założeń organizacyjnych, jakie przyjęto przy tworzeniu unifikowanego państwowego aparatu bezpieczeństwa⁹. Z tego też głównie powodu minister spraw wewnętrznych podjął decyzję o reorganizacji służby śledczej i wydał stosowne rozporządzenie.

⁴ Archiwum Akt Nowych, zespół Komenda Główna Policji Państwowej – dopływy (dalej: AAN, KGPP – dopływy), sygn. 87, k. 53.

⁵ Na czele urzędu policyjno-śledczego stał naczelnik, który w myśl obowiązującej zasady, pełnił jednocześnie funkcję zastępcy komendanta okręgowego policji.

⁶ Z racji, że rozkaz KGPP nie precyzował, przy jakich jednostkach terenowych takie ekspozytury miały istnieć, tworzono je przy komendach powiatowych PP, komendach miejskich PP oraz w miarę potrzeb, przy niższych policyjnych komórkach.

⁷ AAN, KGPP – dopływy, sygn. 87, k. 53.

⁸ Przepisy o organizacji urzędów policyjno-śledczych, [w:] Monitor Polski, 1919, nr 235.

⁹ Archiwum Państwowe w Lublinie, zespół: Komenda Wojewódzka Policji Państwowej (dalej: APL, KWPP), sygn. 111, k. 15.

Według rozporządzenia z 4 stycznia 1922 r., przy każdej komendzie okręgowej PP utworzono urząd śledczy, zaś w miastach, w których była siedziba sądów okręgowych, oraz w miarę potrzeb w innych miastach – ekspozytury urzędów śledczych. W porównaniu do wcześniejszych rozwiązań reorganizacyjnych policji śledczej, rozporządzenie to wyraźnie określało miejsce komórek śledczych w strukturze PP. Od tej chwili ekspozytury urzędów śledczych wchodziły w skład miejscowych komend i były podporządkowane pod względem służbowym lokalnym komendom policji¹⁰, a komendanci komend powiatowych byli jednocześnie zwierzchnikami ekspozytur śledczych, działających na terenie podlegającym ich władzy.

Instrukcja służbowa, z 25.05.1922 roku, nakładała na okręgowe urzędy śledcze następujące zadania:

- prowadzenie dochodzeń w sprawach skomplikowanych i o poważnym znaczeniu (morderstwa, poważniejsze czyny przeciw bezpieczeństwu, życiu, mieniu i oszustwa);
- obowiązek instruowania i kontroli policji śledczej w okręgu,
- obowiązek sporządzania miesięcznych wykazów statystycznych z przestępczości i sprawozdań kwartalnych.

Natomiast podstawowe zadania związane z „zapobieganiem i ujawnianiem przestępstw” zostawiono ekspozyturom śledczym. Działalność ekspozytur w tym względzie polegała na służbie patrolowej, prowadzeniu bezpośredniej obserwacji i współpracy z siecią konfidentów. Ponadto w instrukcji zwracano uwagę na konieczność współdziałania policji śledczej z policją mundurową, podkreślając iż ta ostatnia pełni w tym przypadku, tylko funkcje wykonawcze i pomocnicze¹¹.

Zarezerwowanie dla organów śledczych II instancji, przede wszystkim funkcji administracyjnych i inspekcyjnych, eliminowało z prowadzenia dochodzeń karnych najbardziej doświadczonych i przygotowanych do tych czynności policjantów pełniących służbę w okręgowych urzędach policyjnych. W związku z tym w 1924 roku przeprowadzono następną reorganizację policji

¹⁰ Rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych z 4 stycznia 1922 r. o organizacji urzędów śledczych, Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej (Dz. U. RP), 1922, nr 7, poz. 54.

¹¹ AAN, zespół: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (dalej: MSW), sygn. 154, k. 9.

kryminalnej. We wszystkich komendach okręgowych w miejsce urzędów śledczych stworzono referaty kryminalne. Spowodowało to rozbudowanie struktury wewnętrznej ekspozytur śledczych i ograniczenie kadrowe oraz kompetencyjne komórek śledczych na szczeblu okręgu. Faktycznie więc ekspozytury śledcze przejęły odpowiedzialność za walkę z przestępczością kryminalną na obszarze całego kraju, a komórki śledcze szczebla wojewódzkiego jedynie zadania ewidencyjno-kontrolne. W komendach powiatowych PP, gdzie formalnie nie istniały placówki policji śledczej, obowiązki z zakresu policji kryminalnej wypełniali funkcjonariusze przeszkoleni w tym względzie. W takim kształcie organizacyjnym przetrwała policja śledcza do 1926 roku. Likwidacja w tym czasie Policji Politycznej i włączenie jej zadań oraz większości kadry w struktury pionu kryminalnego wymusiło, w sposób naturalny, kolejną reorganizację policji kryminalnej. Dokonano jej na podstawie rozporządzenia MSW z 21 lipca 1926 roku¹². Na podstawie powyższych przepisów, rozwiązano dotychczasowe organy, a na ich miejsce powołano jednolite urzędy śledcze przy komendach wojewódzkich, powiatowych, miejskich, komisariatach i innych jednostkach wykonawczych Policji Państwowej. Nowe struktury policji śledczej podporządkowano we wszystkich sprawach służbowych Wydziałowi IV KGPP oraz wydziałom bezpieczeństwa urzędów wojewódzkich. Nadto w czynnościach dochodzenia przestępstw podlegały one bezpośrednio urzędom wymiaru sprawiedliwości¹³. Utworzono w całym kraju 23 urzędy śledcze, w tym kilka poza siedzibami Komend Wojewódzkich – w Sosnowcu, Przemyślu, Równem i Pińsku. Jednocześnie – z nieznanych przyczyn – nie utworzono urzędów śledczych w kilku miastach wojewódzkich – Kielcach, Brześciu, nad Bugiem i Katowicach¹⁴. Do komend powiatowych, nie posiadających urzędów śledczych, przydzielono funkcjonariuszy służby śledczej, według potrzeb dla danego powiatu. Prowadzili oni sprawy przekraczające możliwości komendantów posterunku.

¹² Dz. U. RP, 1926, nr 82, poz. 455.

¹³ Kwestię podległości regulował 3 i 4 paragraf wymienionego rozporządzenia; tamże.

¹⁴ J. Ławnik, *Represje policyjne wobec ruchu robotniczego 1918-1939*, Warszawa 1979, s. 31.

Zadaniem urzędów śledczych było zapobieganie przestępstwom i ich wykrywanie, oraz – w zakresie rejestracji – prowadzenie albumów fotograficznych, skorowidzów poszukiwanych, spisów osób poddanych pod dozór policji, spisu przestępców kryminalnych i spisu rzeczy zaginionych. Zadania w zakresie koordynacji działań i instruowania policji śledczej przejął komendant wojewódzki PP, który był także odpowiedzialny za jej szkolenie, inspekcję i kontrolę.

Pomimo wielu reorganizacji, struktura organizacyjna policji kryminalnej nie spełniała w dalszym ciągu stawianych przed nią wymogów i oczekiwań pracowników tej służby. Potrzebne było kompleksowe i ostateczne rozwiązanie kwestii organizacji policji śledczej, zwłaszcza że przyszło jej działać w nowych uwarunkowaniach politycznych po przewrocie majowym. Konsekwencją tej sytuacji była kolejna reorganizacja, przeprowadzona na mocy rozporządzenia ministra spraw wewnętrznych z 8 kwietnia 1927 roku¹⁵. Na podstawie tego rozporządzenia zostały powołane urzędy śledcze w miastach wojewódzkich i wydziały śledcze przy niektórych powiatowych komendach policji i komendach miast gdzie były siedziby komend wojewódzkich policji.¹⁶ Tworzenie bądź kasowanie wydziałów śledczych leżało w gestii ministra spraw wewnętrznych. Urzędy śledcze podlegały komendantom wojewódzkim policji, natomiast wydziały śledcze – kierownikom komend, przy których były tworzone. Obszar działania urzędów śledczych obejmował województwo a wydziałów śledczych, w zależności od potrzeb, mógł być na podstawie decyzji ministra spraw wewnętrznych rozszerzony poza granice powiatu lub miasta¹⁷.

Urzędem śledczym kierował jego naczelnik, który jednocześnie pełnił funkcję zastępcy komendanta wojewódzkiego PP, w sprawach służby kryminalnej. Naczelnik urzędu śledczego, poza kierowaniem aparatem śledczym, miał uprawnienia do inicja-

¹⁵ Dz. U. RP, 1927, nr 40, poz. 358.

¹⁶ Na podstawie powyższego rozporządzenia powołano 16 urzędów śledczych przy komendach wojewódzkich PP, 9 wydziałów śledczych miejskich (w Łodzi, Krakowie, Lwowie, Poznaniu, Bydgoszczy, Gnieźnie, Grudziądzu i Wilnie) i 32 wydziały śledcze przy komendach powiatowych PP; AAN, MSW, sygn. 154, k. 16.

¹⁷ Dz. U. RP, 1927, nr 40, poz. 358.

tywy w zakresie powoływania nowych jednostek śledczych, w sprawach personalnych oraz w sprawach zarządzania funduszem przydzielanym przez KGPP na potrzeby służby śledczej w województwie¹⁸.

Podlegał on przełożonym policyjnym – komendantom wojewódzkim PP, komendzie głównej PP, a także władzom prokuratorskim i sądowym. Jednak w praktyce decydujący głos w ważniejszych posunięciach urzędu śledczego miał wojewoda¹⁹.

Organem wykonawczym naczelnika był urząd śledczy, który dzielił się na dwa oddziały: polityczny i kryminalny. W jego skład wchodził także odpowiedni personel biurowy i kancelaria. Na czele oddziałów stali kierownicy. Kierownik oddziału politycznego z reguły pełnił jednocześnie funkcję zastępcy naczelnika urzędu śledczego. Oddział polityczny był przeznaczony do zwalczania działalności komunistycznej i antypaństwowej oraz do inwigilacji legalnych ruchów społeczno-politycznych. Natomiast oddział kryminalny został powołany do zwalczania przestępczości pospolitej. Instrukcja służby śledczej z 1929 r. nakładała na urząd śledczy następujące zadania:

- a) nadzór nad pełnieniem służby śledczej przez organa PP na terenie wojewódzkim;
- b) koordynowanie i kierownictwo wspólną akcją śledczą kilku jednostek PP na terenie województwa;
- c) prowadzenie poszukiwań (pościgów) wojewódzkich, statystyk, rejestracji rozpoznawczych i informacyjnych;
- d) prowadzenie we własnym zakresie dochodzeń policyjnych w sprawach szczególnej wagi²⁰.

Wydziały śledcze, powołano tymże samym rozporządzeniem ministra spraw wewnętrznych z 1927 roku, co urzędy śledcze. Funkcjonowały one przy komendach powiatowych PP i komendach miast wydzielonych jako ich części składowe. Spełniały funkcję I instancji wykonawczej pionu śledczego. Swoim działa-

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Każdy naczelnik urzędu śledczego był zobowiązany do stałego, codziennego kontaktu służbowego z naczelnikiem wydziału społeczno-politycznego urzędu wojewódzkiego i do wykonywania jego i wojewody zarządzeń w sprawach związanych z działalnością służby śledczej. Tamże oraz obowiązujące rozkazy i okólniki KGPP w układzie rzeczowym, Warszawa 1930, s. 29-32.

²⁰ AAN, KGPP – dopływy, sygn. 1415, k. 31.

niem wydziały śledcze obejmowały teren powiatu lub miasta na prawach powiatu. Instrukcja śledcza, w pewnych sytuacjach, zezwalała na rozszerzenie obszaru wykonywanych czynności na kilka powiatów. Odpowiedzialnymi za całokształt dokonań wydziału śledczego byli odpowiedni komendanci miast lub komendanci powiatowi. Oni też sprawowali ogólne kierownictwo nad tymi wydziałami. Jednakże bezpośrednio i jak to określano „fachowe kierownictwo” nad czynnościami wydziału śledczego należało do kierowników, którymi przeważnie byli oficerowie tychże wydziałów. W zakresie spraw śledczych kierownik wydziału śledczego występował, do jednostek podległych komendzie powiatowej lub miejskiej PP, w imieniu komendanta PP miasta lub powiatu. Etat osobowy wydziału śledczego ustalał, w ogólnym planie etatowym, komendant główny PP²¹.

Zadania wydziałów śledczych, według instrukcji z 1929 roku, zawierały się w trzech grupach. Do pierwszej zaliczano aktywność policji śledczej związanej z prowadzeniem dochodzeń policyjnych w sprawach o przestępstwa karne. Obejmowały one działalność polityczną podlegającą ściganiu oraz przestępstwa kryminalne. Przy dochodzeniu przestępstw posługiwano się siecią konfidentów i innymi środkami działalności policyjnej. Dochodzenie przestępstw administracyjnych skarbowych oraz sprawy karne o mniejszym znaczeniu przekazywano policji mundurowej.

Druga grupa zadań policyjnych wydziałów śledczych polegała na inwigilacji zwanej wywiadem policyjnym. Na podstawie zebranych materiałów przez wywiad policyjny wydziały śledcze zestawiały sprawozdania według określonych przez starostów schematów. Także wywiadem policyjnym prowadzonym przez wydział śledczy, kierował bezpośrednio starosta lub jego zastępca.

Do trzeciej grupy zadań zaliczano różnorodne czynności policyjne, w tym m.in. prowadzenie rejestracji osób poszukiwanych i zawodowych przestępców oraz albumu fotograficznego, prowadzenie ewidencji osób pozostających przed nadzorem policyjnym np. albumy fotograficzne oraz opracowywanie periodycznych ze-

²¹ AAN, KGPP – dopływy, sygn. 1415, k. 31 oraz Instrukcja pt. „Służba Śledcza”, zatwierdzona do użytku służbowego w dniu 5 II 1929 r. przez komendanta głównego PP, s. 8 i 9.

stawień statystycznych przestępstw dokonywanych i wykrytych²².

W komendach powiatowych i miejskich PP, w których nie było wydziałów śledczych, zadania policji kryminalnej realizowali przydzieleni na stałe poszczególni funkcjonariusze służby śledczej. Przydział funkcjonariuszy do komend powiatowych i miejskich przeprowadzał komendant wojewódzki PP na wniosek komendanta powiatowego. W wypadkach szczególnej wagi, specjalnie pod względem dochodzeń skomplikowanych i wymagających udziału „specjalistów” lub w sprawach obejmujących terenowe obszary innych powiatów, komendant powiatowy zwracał się do komendanta wojewódzkiego o udzielenie pomocy przez delegowanie odpowiednich funkcjonariuszy służby śledczej bądź objęcie kierownictwa nad sprawą przez urząd śledczy.

Wspomniana instrukcja śledcza²³ z 1929 roku wprowadziła w wydziałach śledczych obowiązkowe codzienne odprawy. Od 1937 roku odprawom tym, ówczesny komendant główny PP gen. Józef Kordian Zamorski, nadał specjalne znaczenie²⁴. Podczas odpraw służbowych, kierownik wydziału śledczego miał obowiązek: przyjąć sprawozdania od funkcjonariuszy służby śledczej za ubiegłą dobę, dokonać oceny pracy i skontrolować notatniki służbowe oraz zapoznać policjantów z wypadkami i zdarzeniami z ostatnich 24 godzin. Ponadto kierownik wyznaczał służbę na następną dobę, udzielał pouczeń co do sposobu jej wykonywania oraz ogłaszał – o ile występowały – pisma, rozkazy, okólniki i komunikaty. Także, jeżeli w areszcie znajdowali się zatrzymani zawodowi przestępcy, kierownik wydziału śledczego dokonywał ich okazania odprawianym funkcjonariuszom służby kryminalnej. Wreszcie sprawdzał stan broni, amunicji i zaopatrzenia policjantów. Na taką odprawę zobowiązani byli przychodzić szeregowi służby śledczej przydzieleni do komisariatów, a periodicznie brali w nich udział także i dzielnicowi.

W komendach powiatowych i miejskich PP, w których nie było wydziału śledczego, zadania policji śledczej realizowali przy-

²² AAN, KGPP – dopływy, sygn. 1415, k. 29-30 oraz Instrukcja pt. „Służba Śledcza”..., s. 2-20.

²³ Ibidem, s. 21.

²⁴ Rozkaz komendanta gł. PP nr 737 z 6 XII 1937 r.; AAN, KGPP, sygn. 17, k.

dzieleni na stałe poszczególni funkcjonariusze służby śledczej. W znacznym też stopniu zadania policji kryminalnej były realizowane przez dzielnicowych w miastach i przez posterunki PP na wsiach i w osadach²⁵. Tak ukształtowana organizacyjnie służba śledcza przetrwała do 1939 roku. Co prawda przeprowadzono kolejne reorganizacje służby kryminalnej, ale nie wносиły one nic istotnego do modelu organizacyjnego pionu śledczego po 1927 roku, gdyż odnosiły się głównie do usprawnienia struktur śledczych w komendzie głównej PP²⁶.

Na czele policji kryminalnej znajdował się wydział IV KGPP. Został on powołany pod koniec 1919 roku i składał się z 6 działów:

- inwigilacyjnego, składającego się z: kancelarii, referatu rachunkowego i referatu inwigilacyjnego;
- rozpoznawczego, w skład którego wchodziły komórki: fotograficzna, daktyloskopowa i laboratorium;
- rejestracyjnego;
- instrukcyjnego;
- hodowli i tresury psów;
- administracji wewnętrznej i drukarni²⁷.

W 1921 roku ze względów oszczędnościowych zredukowano liczbę działów w wydziale IV KGPP do 4 komórek (1. fotografii, daktyloskopii i rejestru karnego; 2. ewidencji agentów i „Gazety Śledczej”, 3. instruktazu agentów (tak nazywano policjantów – wywiadowców), muzeum, laboratorium i hodowli psów; 4. korespondencyjnej), a w 1922 do 2 działów (ogólnego i rejestracyjno-pościgowego)²⁸.

Po likwidacji Policji Politycznej i wchłonięciu jej przez pion kryminalny, zmieniono także, na mocy wspomnianego już rozporządzenia z 8 kwietnia 1927 roku, nazwę wydziału IV KGPP – na Centralę Służby Śledczej oraz zwiększono liczbę działów w cen-

²⁵ Ibidem.

²⁶ W 1939 roku, Wydział IV KGPP, podzielono na 4 referaty: ogólny, kryminalny, rozpoznawczo-daktyloskopijny i polityczny; zob.: AAN, KGPP – dopływy, sygn. 1439, k. 89. W 1935 roku powołano w Wydziale IV referat policji kobiecej a w 1937 – referat psów służbowych; zob.: AAN, KGPP, sygn. 23, k. 34.

²⁷ Dz. U. MSW, 1919, nr 46, poz. 671.

²⁸ A. Peplowski, *Organizacja Policji Kryminalnej w II RP*, „Problemy Kryminalistyki” 1984, nr 165 (46).

trali do 3. Były to: dział ogólny, polityczny, daktyloskopijno-rozpoznawczy. Każdy z nich składał się z dwustopniowego podziału wewnętrznego Centrali Służby Śledczej na rzecz 8 samodzielnych referatów, tj. kryminalnego, rozpoznawczego, rejestracyjno-pościgowego, techniki śledczej, ogólnego, policji kobiecej, do spraw specjalnych i psów służbowych²⁹.

Centrala policji kryminalnej zajmowała się nadzorem nad działalnością policji w zakresie policji śledczej, współdziałaniem w fachowym szkoleniu funkcjonariuszy policji, prowadzeniem centralnej rejestracji daktyloskopijnej, gromadzeniem informacji o przestępczości na całym obszarze kraju, wydawaniem opinii i wniosków w sprawach personalnych policji śledczej, a także zarządzaniem pościgu. W wyjątkowych sytuacjach, na zlecenie MSW, podejmowała się także bezpośrednio prowadzenia dochodzeń śledczych³⁰.

Funkcjonariusze do służby śledczej rekrutowali się najczęściej spośród policjantów mundurowych, np. zaraz po powołaniu w woj. lubelskim pionu kryminalnego, na polecenie komendanta wojewódzkiego PP – inspektora Tadeusza Tomanowskiego, komendanci powiatowi PP „wybrać [mieli – Z.S.] spośród niższych funkcjonariuszy umysłowo rozwiniętych oraz zdolnych do służby wywiadowczej po 4 kandydatów na każdy powiat z wyjątkiem powiatów: bialskiego, puławskiego, zamojskiego i tomaszowskiego, w których wybrano po siedmiu kandydatów”³¹. Nieco później w szeregi policji kryminalnej przyjmowano tych funkcjonariuszy z pionu ogólnego, którzy w swojej codziennej pracy wykazywali się najlepszymi osiągnięciami. Przeniesienie do służby śledczej traktowano bowiem jako awans zawodowy. W efekcie, zarówno władze centralne policji, jak i wojewódzkie popierały ruch służbowy z policji mundurowej do śledczej. Np. w latach 1926-1939, przeniesiono ze służby mundurowej do śledczej w całym woj. lubelskim 102 osoby, w tym m.in. 62 do urzędu i wydziału śledczego w Lublinie, 13 – do wydziału śledczego w Chełmie, 10 – do wydziału śledczego w Siedlcach, 5 – do wydziału śledczego

²⁹ AAN, KGPP, sygn. 23, k. 34.

³⁰ Ibidem, KGPP – dopływy, sygn. 88, k. 28.

³¹ APL, KWPP, sygn. 2, k. 9.

w Zamościu³². Po 1927 roku zaczęto prowadzić inną politykę personalną w przyjmowaniu do policji śledczej. Doceniając stopień trudności w jej pracy, wymagano od funkcjonariuszy odpowiedniego przygotowania zawodowego oraz wysokiego poziomu intelektualnego. W tym celu, przy doborze ludzi do służby śledczej, kierowano się zasadą, „iż kadry policji śledczej należy uzupełniać ludźmi, których wyszkolenie ogólnopolicyjne, dłuższa nawet praktyka służbowa, walory intelektualne, zasoby wiedzy i posiadane zdolności – dają rekojmię, iż wysokim wymaganiom, stawianym w tej służbie, w zupełności odpowiedzą”³³. Potwierdzeniem powyższego jest m.in. fakt skierowania w maju 1931 roku, na 6-miesięczny kurs do Śledczej Szkoły Fachowej dla Szeregowych PP w Mostach Wielkich 21 funkcjonariuszy z woj. lubelskiego, z których każdy posiadał kilkuletnią praktykę w służbie ogólnej PP i przeszkolenie ogólnopolicyjne, np. skierowany na ten kurs st. post. – później aspirant – Karol Smyrski, który służył w policji już przed 1926 rokiem i miał ukończoną szkołę policyjną w Sosnowcu (1929)³⁴. Podobnie wyglądała sytuacja w przypadku nielicznych kobiet pracujących w lubelskiej policji śledczej³⁵. Po zatrudnieniu, były one kierowane na przeszkolenie do szkoły szeregowych PP w Warszawie (przy szkole oficerskiej PP), a następnie do komórki policji śledczej, tj. urzędu śledczego i wydziału śledczego w Lublinie. Post. Leokadia Pać np., po ukończeniu szkoły policyjnej w 1930 roku, została przeniesiona do urzędu śledczego w Lublinie, a następnie – w 1937 – do wy-

³² APL, KWPP, sygn. 88 – 92, 95 – 101 i 495 – 496 (rozkazy Komendanta Wojewódzkiego PP w Lublinie nr 233 – 251, 261, 264 – 265, 267, 272, 275 – 277, 282, 286, 297, 321, 324 – 327, 353 – 408, 409 – 462, 476, 497, 500, 527, 549 – 551, 554 – 556, 557 – 583, 584 – 647).

³³ Pisano o tym w artykule pt. „Zgłaszamy się do służby śledczej” w czasopiśmie „Na posterunku”, 1938, nr 40, s. 626.

³⁴ APL, KWPP, sygn. 93, k. 29; sygn. 92, k. 1, sygn. 93, k. 29, sygn. 100, k. 146, sygn. 493, k. 37 i 75.

³⁵ W latach 1927-1939 przyjęto do służby śledczej w województwie 11 kobiet. Były to: post. Maria Bogutówna (U. Śl.), post. Helena Ciszewska (U. Śl.), post. Leokadia Czykówna (Wydz. Śl.), p.o. post. Władysława Królikowska (U. Śl.), post. Helena Marszałkówna (Wydz. Śl.), post. Otylia Podgajna, Antonina Wróbel (U. Śl.), post. Helena Targowska (Wydz. Śl.), p.o. przod. Aleksandra Tubrówna (wydz. Śl.); APL, KWPP, sygn. 89 (Rozkaz KWPP w Lublinie, nr 267, 272, 275), sygn. 92 (R. 325, 326); sygn. 495 (R. 383, 386); sygn. 496 (R. 422); sygn. 99 (R. 584, 590).

działu śledczego w Lublinie³⁶. Bywały także przypadki, iż przed przeniesieniem funkcjonariusza na stałe do służby śledczej, najpierw kierowano go na praktykę śledczą. Np. w 1937 post. Michał Skulimowski, przed przeniesieniem służbowym do wydziału śledczego w Lublinie, odbył w nim kilkumiesięczną praktykę³⁷.

Jednocześnie z tworzeniem struktur organizacyjnych policji śledczej w województwie lubelskim przystąpiono do szkolenia jej kadr. Pierwsze przeszkolenia dla funkcjonariuszy tego pionu zorganizowano w IV okręgu PP już w listopadzie 1919 roku. Na dwudniowym kursie, przy wydziale śledczym KO w Lublinie, przybyłych z komend powiatowych funkcjonariuszy (po jednym z każdej komendy) zapoznawano z problematyką rejestracji przestępców i techniczną stroną daktyloskopii³⁸. Także w listopadzie 1919 roku uczestniczyli funkcjonariusze policji lubelskiej w zorganizowanym przez wydział IV KGPP – rejestracyjno-karnym krótkoterminowym kursie specjalnym dla fotografów, daktyloskopów i rejestratorów ewidencji kryminalnej³⁹. Po powstaniu szkół policyjnych – Głównej Szkoły Policyjnej w Warszawie, Okręgowej Szkoły Policyjnej przy KO w Lublinie i powiatowych szkół policyjnych przy komendach powiatowych okręgu IV – a od 1928 roku szkół centralnych PP – kształcono w nich również funkcjonariuszy dla służby śledczej. Szczególnym przejawem w tym względzie było tzw. „uśledczenie” całej Policji Państwowej. Przejawiało się to przede wszystkim zwiększeniem ilości godzin w programach szkoleń policjantów z zakresu służby śledczej⁴⁰ oraz powołaniem – od 1931 roku – Śledczej Szkoły Fachowej dla

³⁶ APL, KWPP L, sygn. 92 (Rozkaz KWPP w Lublinie nr 325) i sygn. 99 (R. 584).

³⁷ Ibidem.

³⁸ APL, KWPP L, sygn. 21, k. 9-10.

³⁹ J. Popławski, *Organizacja szkolenia w Policji Państwowej w Polsce w okresie międzywojennym*, „Problemy Kryminalistyki” 1983, nr 161, s. 498-499.

⁴⁰ Np. W dziewięciomiesięcznym programie szkoły oficerskiej z 1939 roku przedmioty z zakresu służby śledczej stanowiły 33% 620 godzinowego szkolenia. Natomiast na kursach dla szeregowych PP z cenzusem, organizowanych w latach 1937-1938, tematyka służby śledczej wypełniała 50% wszystkich godzin przeznaczonych na kurs; zob.: Zarządzenie MSW z 27 listopada 1931 roku w sprawie programu dla szkół policyjnych, ogłoszone w rozkazie nr 550 komendanta głównego PP z 3 grudnia 1931 roku (AAN, KGPP, sygn. 11, k. 58a) oraz rozkaz komendanta głównego PP nr 726, 728, 762, 750 i 755.

szeregowych PP w Mostach Wielkich i Warszawie⁴¹. Ponadto, niezależnie od szkolenia policjantów do służby śledczej na kursach zwykłych (cyklicznych), szkolono ich także na kursach specjalnych, gdzie obowiązywały programy dostosowane do celów konkretnego kursu. Np. na rozpoczętym 1 sierpnia 1930 roku pięciomiesięcznym kursie śledczym dla 50 szeregowych, zatrudnionych w wydziałach śledczych, na 819 godzin lekcyjnych, aż 509 (tj. 62%) przeznaczono na naukę służby śledczej. Wśród tematów znajdowała się m.in. problematyka dotycząca dochodzenia, służby rozpoznawczej czy techniki kryminalistycznej (identyfikacja śladów w ogóle, śladów broni i narzędzi, daktyloskopowanie osób i zwłok, badanie fałszywych dokumentów, podpisów i pieniędzy, sporządzanie odlewów śladów stóp, utrwalanie i zabezpieczanie wszelkich śladów, jak również sporządzanie szkiców i planów sytuacyjnych)⁴².

Innym przykładem kursów specjalnych, szkolących specjalistów dla policji kryminalnej były kursy przewodników psów służbowych organizowane początkowo w Poznaniu a później w Warszawie. Np. na kursy te skierowano z województwa lubelskiego w 1929 roku post. Jana Nielszczuka, w 1931 r. przod. Antoniego Bieńkowskiego, w 1934 r. post. Mieczysława Jagielskiego i w 1939 r. post. Czesława Młodeckiego i Wiesława Dutkiewicza⁴³. Jeszcze więcej godzin z problematyki śledczej zawierał program kursu dla 24 szeregowych w specjalnościach: daktyloskopia i fotografia śledcza, przeprowadzony w Warszawie w pierwszej poło-

⁴¹ Śledcza Szkoła Fachowa dla szeregowych PP funkcjonowała w latach 1931-1936. Okres szkolenia w niej trwał pięć miesięcy i opierał się na specjalnym programie, w którym na czoło wysuwały się przedmioty z zakresu służby śledczej a szczególnie technika kryminalistyczna; zob.: Rozporządzenia MSW z 24 kwietnia 1931 roku w sprawie organizacji programu Śledczej Szkoły Fachowej dla szeregowych PP ogłoszone w rozkazie nr 532 komendanta głównego PP z kwietnia 1931 roku. (AAN, KGPP, sygn. 11, k. 18).

⁴² Rozkaz komendanta głównego nr 498 (wraz z załącznikiem) z 1930 r. (AAN, KGPP, sygn. 10, k. 52-53).

⁴³ APL, KWPP, sygn. 92 (Rozkaz komendanta wojewódzkiego PP w Lublinie nr 325), sygn. 495 (Rozkaz KWPP, nr 374), sygn. 96 (Rozkaz KWPP, nr 497), sygn. 101, k. 108. Kurs taki trwał pięć miesięcy i przeznaczono na niego 581 godzin; zob.: AAN, KGPP – dopływy, sygn. 1406, k. 14.

wie 1933 roku. W ciągu czterech miesięcy realizowano na nim wyłącznie zajęcia z taktyki kryminalnej (374 godziny)⁴⁴.

Niezależnie od szkolenia w systemie skoszarowanym wszyscy funkcjonariusze policji uczestniczyli w procesie dokształcania organizowanym w jednostkach policyjnych, w których pracowali. Były to szkolenia przybierające różne formy – od pogadań i wykładów podczas odpraw, po systematyczne szkolenie oparte na programach opracowanych przez Komendę Główną PP. We wszystkich formach szkolenia poczesne miejsce zajmowała problematyka służby śledczej, a w szczególności taktyka i technika kryminalistyczna⁴⁵. Np. podczas zjazdu komendantów powiatowych województwa lubelskiego 22 stycznia 1932 roku, znaczna jego część dotyczyła spraw śledczych, w tym również szkolenia. Referując „śledcze sprawy kryminalne” zastępca naczelnika U. Śl. w Lublinie – nadkom. Jan Klisz, przypominał komendantom powiatowym o konieczności „zwrócenia specjalnej uwagi na (...) szkolenie w służbie śledczej szeregowych (...)”⁴⁶ i przeprowadził na ten temat wykład, który w opinii komendanta wojewódzkiego PP był bardzo „obszerny i wyczerpujący (oraz stanowiący ... Z.S.) niemal instrukcję śledczą”⁴⁷. W programach szkolenia policjantów w służbie śledczej – mówił naczelnik – uwzględnić trzeba „wiadomości teoretyczne dotyczące techniki i taktyki kryminalnej, psychologii przestępcy, wiadomości z medycyny, prawa karnego oraz postępowania karnego, wreszcie znajomość elementu przestępczego w stosunkach lokalnych, znajomości osobowych i terenowych, a więc jednym słowem teoretyczna znajomość objawów zbrodni, sposobu jej popełnienia, przestępcy, przestępstwa, narzędzi zbrodni, z wreszcie praktyczna wiedza badania i śledzenia.”⁴⁸ Wspomniane treści miały swoje odzwierciedlenie

⁴⁴ Rozkaz komendanta głównego PP, nr 579, z... 1933 roku (AAN, KGPP, sygn. 13, k. 14). Program ten dotyczył: sporządzania odcisków linii papilarnych palców normalnych, zniekształconych, dłoni, stóp oraz zwłok, a także organizację służby daktyloskopijnej i rozpoznawanie wzorów linii papilarnych; ćwiczenia w ujawnianiu i utrwalaniu śladów linii papilarnych na miejscu pozorowanego przestępstwa oraz przebieg ekspertyzy daktyloskopijnej; ćwiczenia praktyczne z powyższych tematów oraz nauka fotografii, chemii i techniki fotografowania.

⁴⁵ R KG, nr 34 z 26.II.1920 roku (AAN, KGPP, sygn. 1, k. 30).

⁴⁶ APL, KWPP, sygn. 22, k. 64.

⁴⁷ Ibidem, k. 92.

⁴⁸ Ibidem, k. 63-64.

w dwunastomiesięcznym programie szkolenia na posterunkach i komisariatach PP. W aspekcie służby kryminalnej przerabiano każdego miesiąca określone partie materiału. Np. w styczniu 1925 roku w programie tym w punkcie „służba śledcza” znalazły się zagadnienia: stosunki miejscowe i osobowe, osoby podejrzane, dozór nad osobami podejrzanymi, a w lutym zagadnienie – „stwierdzenie tożsamości osoby”, w tym określenie tożsamości osoby i instrumentów określających tożsamość osoby (np. dowód osobisty, paszport, legitymacja, akty urzędowe – metryka urodzenia, metryka ślubu, akt rejentalny, akt sądowy itd. – fotografie, rysopis, znajomość przez osobę, której ustalono tożsamość – stosunków osobowych i miejscowych w miejscowości, w której mieszka). W celu ułatwienia podległym funkcjonariuszom zdobycia niezbędnej wiedzy komendant powiatowy PP w Siedlcach nadkom. Jan Wierzbówka opracował do obowiązującego programu pytania i odpowiedzi, a następnie przekazał je właściwym komendantom posterunków. Miało to, według słów komendanta Wierzbówki, ułatwić „policjantowi naukę”, zwłaszcza temu, który posiadał „małe wykształcenie”⁴⁹.

Przygotowanie fachowe policji śledczej, uzyskane na drodze wspomnianych już form szkolenia, znajdowało wyraz w codziennej działalności policji kryminalnej. W zakresie ścigania i dochodzenia przestępstw, należących do właściwości sądów powszechnych, policyjne organa wykonawcze były podporządkowane władzom sądowym i prokuratorskim. Były one zatem zobowiązane do spełniania w tym względzie wszelkich poleceń tych władz. Wykonawczymi organami policji śledczej w województwie były: wydziały śledcze i urząd śledczy, o ile spełniał on czynności dochodzeniowe oraz poszczególni funkcjonariusze PP, wyznaczeni przez przełożonych policyjnych – niezależnie od przydziału służbowego – do pełnienia czynności w zakresie ścigania i dochodzenia przestępstw. Również posterunki i komisariaty oraz komendy powiatowe, w miejscowościach gdzie nie występowały komórki policji śledczej, spełniały rolę wykonawczą sądów i prokuratury. Pracujący w wymienionych organach wykonawczych policjanci podejmowali interwencję i wystąpienia służbowe na podstawie:

⁴⁹ Tamże, sygn. 302, k. 4.

- własnych spostrzeżeń,
- zawiadomień urzędowych,
- doniesień lub wezwań osób trzecich,
- rozkazów przełożonych policyjnych,
- poleceń władz administracji ogólnej
- poleceń władz sądowych i prokuratorskich⁵⁰.

Ponadto źródłem wiedzy o przestępstwie mogły być: czasopiśma i druki (np. odezwy, ulotki), anonimy i wieść publiczna⁵¹. Po stwierdzeniu przez funkcjonariusza faktu naruszenia prawa (dokonania czynu przestępnego), miał on obowiązek przygotowania wszczęcia czynności dochodzeniowych. W przypadku przestępstw ściganych z urzędu⁵² i stwierdzenia, że sprawa należy do właściwości sądów grodzkich policja wszczyła i prowadziła dochodzenie⁵³.

W trakcie prowadzonego dochodzenia policja miała za zadanie ustalić, czy przestępstwo zostało popełnione, ustalić okoliczności przestępstwa, zabezpieczyć ślady i dowody przestępstwa, wykryć sprawcę (sprawców) przestępstwa, zatrzymać sprawcę (sprawców) przestępstwa, zebrać dowody winy oraz zebrać niezbędne informacje co do osoby podejrzanej, a zwłaszcza co do pobudek jej działania⁵⁴. Innymi słowy, starano się odpowiedzieć na osiem złotych pytań kryminalistycznych: kto?, co?, gdzie?, kiedy?, z kim?, w jaki sposób?, dlaczego? czym?⁵⁵.

⁵⁰ Tymczasowa Instrukcja dla PP. Podręcznik dla szkolenia na posterunkach i komisariatach, Warszawa 1939, s. 38.

⁵¹ Instrukcja policyjna z 16 sierpnia 1935 roku wydana przez ministra sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem spraw wewnętrznych w sprawie stosunku do władz sądowych i prokuratorskich oraz czynności dochodzenia przestępstw, Warszawa 1935, § 13.

⁵² Oprócz przestępstw ściganych z urzędu, policja wszczyła także dochodzenia: na wniosek złożony przez osobę pokrzywdzoną lub osobę prawnie ją reprezentującą, na wniosek złożony przez właściwą władzę lub w sprawach ściganych z oskarżenia prywatnego; zob.: Kodeks postępowania karnego (dalej: k.p.k.), art. 63-66, w: Dz. U. RP, R. 1932, nr 83, poz. 725 i Instrukcja Policyjna z 16 sierpnia 1935 r. ..., § 21.

⁵³ W sprawach należących do właściwości sądów okręgowych policja prowadziła dochodzenie na polecenie prokuratora; zob.: Instrukcja Policyjna z dnia 16 sierpnia 1935 r. ..., art. 27, 41, 44 i 45.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Kalendarzyk Policji Województwa Śląskiego na rok 1928, Mikołów 1928, s. 229.

Przy wykonywaniu tych czynności pion śledczy wykorzystywał duży arsenał środków i metod pracy kryminalnej. Dzielily się one na śledcze i operacyjne. Do czynności śledczych zaliczano te działania policji śledczej, z których w trakcie dochodzeń sporządzano protokoły. Zaliczano do nich przede wszystkim: przesłuchania (podejznanego, świadków oraz biegłych), a także czynności związane z przeprowadzeniem rewizji i oględzin. Natomiast do działań operacyjnych zaliczano te czynności, z których sporządzano jedynie zapiski. Zaszeregowano do nich: czynności wywiadowcze, w tym także z tzw. rozpytywań – podejrzanych i osób mogących udzielić informacji o przestępstwie, okolicznościach jego popełnienia lub sprawcy przestępstwa – prowadzonych przez funkcjonariuszy PP; obserwacje policyjne oraz wszelkie inne działania podejmowane przez policję, a wynikające z istoty prowadzonego dochodzenia⁵⁶.

Do podstawowych form pracy policji kryminalnej należała inwigilacja, współpraca z konfidentami oraz rewizje i przesłuchania. Celem inwigilacji było „zapobieganie i ujawnianie przestępstw oraz wykrywanie sprawców, ich zatrzymanie i udowodnienie czynu przestępczego”⁵⁷. Wyróżniano kilka jej rodzajów: obserwację (ogólną i indywidualną), pościg (bezpośredni i pośredni) oraz poszukiwanie inwigilacyjne (lokalne, okręgowe i państwowe)⁵⁸.

Obserwacja ogólna polegała na patrolowaniu głównych miejsc publicznych, natomiast indywidualna dotyczyła poszczególnych osób i faktów przestępczych. Działania obserwacyjne, w zależności od potrzeb, mogły być prowadzone przez funkcjonariuszy umundurowanych, niejawnych (nieumundurowanych) oraz przez konfidentów. Z prowadzeniem obserwacji wiązało się dokonywanie wywiadów, które opierały się na własnych spostrzeżeniach funkcjonariuszy, informacjach od osób postronnych i od konfidentów. Wobec osób, które zostały skazane przez sądy i organy administracyjne, stosowano dozór policyjny. Polegał on na prowadzeniu obserwacji bezpośrednio. Prowadząc dozór policyjny PP była uprawniona do dokonywania rewizji mieszkaniowej

⁵⁶ Instrukcja Policyjna z 16 sierpnia 1935 r. ..., § 29 i k.p.k. z 1932 r., art. 245, § 2 i 4, art. 258 i 259.

⁵⁷ A. Misiuk, A. Pepłoński, *Organizacja instytucji policyjnych w II RP 1918-1926. Wybór źródeł i dokumentów*, Szczytno 1992, s. 188.

⁵⁸ Ibidem.

i osobistej o każdej porze dnia⁵⁹. Ponadto sądy lub władze administracyjne mogły wydać zarządzenie nakazujące zgłaszanie się w jednostkach PP lub zakazujące np. udziału w zgromadzeniach, uczęszczania do określonych lokali czy opuszczania mieszkania w ciągu nocy. W przypadku ukrywania się przestępcy w niewiadomym miejscu wymagana była wspólna akcja większej ilości urzędów policyjnych. W zależności od sytuacji poszukiwania te mogły być zarządzane przez komendanta powiatowego (lokalne), wojewódzkiego (okręgowe) i naczelnika wydziału IV KGPP (państwowe)⁶⁰.

Przy stosowaniu pełnej konspiracji wykorzystywania informatorów policyjnych, trudno jest podać nawet orientacyjne dane co do liczby konfidentów w skali kraju, okręgu czy powiatu. Tym bardziej, że przywiązywano dużą wagę do faktu, aby wszelkie informacje o konfidentach, przede wszystkim osobowe, pozostały w całkowitej tajemnicy. Z tego powodu ograniczano krąg osób znających nazwiska konfidentów oraz ślady o nich w aktach policyjnych. Można jedynie stwierdzić, że wywiadowcy służby śledczej nie mieli kłopotów ze znalezieniem odpowiednich kandydatów na informatorów. Zdarzało się wiele przypadków, iż chętni do udzielania informacji narzucali się policji, licząc na korzyści finansowe. Część wydatków budżetowych policji śledczej była przeznaczona na opłacanie konfidentów. W przypadku opłat w wysokości powyżej 100 zł niezbędna była zgoda naczelnika Centrali Służby Śledczej, sumy zaś powyżej 500 zł musiały być zaaprobowane przez komendanta głównego Policji Państwowej⁶¹. Zarówno informatorzy, jak i wywiadowcy służby kryminalnej, a także inni policjanci zwalczający przestępczość, otrzymywali pieniądze na koszty związane z wykonywaniem określonych zadań służbowych. Wszelkie dane dotyczące tych działań były określone jako ściśle tajne. Np. ilustruje to zachowane tajne ze-

⁵⁹ Rewizje wykonywane były na polecenie sądu lub prokuratora, bądź w przypadkach nagłych i pilnych z inicjatywy własnej, z tym że w tym przypadku PP musiała w ciągu 48 godzin dostarczyć polecenie sądowe; Tymczasowa Instrukcja dla PP. Podręcznik..., s. 56.

⁶⁰ Dodatek do Tymczasowej Instrukcji dla PP, oprac. T. Wolfenburg i J. Misiwicz, Wilno 1927, s. 44.

⁶¹ CA MSW, KGPP, sygn. 175, k. 4; za: A. Misiuk, *Od Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do posterunku PP. Dzieje ustroju organów policyjnych i administracyjnych w II RP w latach 1919-1926*, Szczytno 1988, s. 103.

stawienie z 11 stycznia 1933 roku. Zawiera ono sumy rozchodowane na opłatę konfidentów i zwrot wydatków poniesionych za uzyskane informacje przez funkcjonariuszy PP na terenie działania lubelskiej komendy wojewódzkiej PP. Z zestawienia wynika, że od maja do końca grudnia 1932 roku, na terenie posterunku PP Poturzyn (powiat tomaszowski), m. Tomaszów, m. Zamość i m. Lublin, na cele związane ze zwalczaniem potajemnego gorzelnictwa i wyszynku napojów alkoholowych wydatkowano 787,20 zł⁶². Z tego 767 zł otrzymali konfidenti (16 osób) za przekazane informacje, w wysokości od 29,50 zł do 72 zł, a 20,20 zł starszy posterunkowy Teodor Zięba z II komisariatu PP w Lublinie jako zwrot wydatków poniesionych na opłatę za otrzymane informacje o nielegalnym wyszynku napojów alkoholowych⁶³.

Wykrywalność ważniejszych przestępstw przez PK (rabunek i rozbój w bandzie, morderstwo i zabójstwo w bandzie, podpalenie zbrodnicze, kradzieże z włamaniem i kradzieże koni) wynosiła: w 1927 roku – 57 %, w 1930 – 51,1 %, w 1933 – 48,49 %, w 1936 – 57,59 % i w 1937 roku – 54,45 %. Stan osobowy policji śledczej stanowił ok. 4 % ogółu Policji Państwowej (w 1923 roku – 2901 osób, w 1933 – 2406 i w 1938 roku – 2815 osób)⁶⁴.

Reasumując dotychczasowe spostrzeżenia o policji kryminalnej na nasuwają się dwie zasadnicze kwestie. Pierwsza dotyczy spraw organizacyjnych policji śledczej, druga jej działalności. W sferze organizacyjnej służba śledcza przeszła, w omawianym okresie, głęboką ewolucję organizacyjną i kompetencyjną. Prawie przez cały czas międzywojenny organizacja tej służby w państwie była trzystopniowa a terytorialnie dwustopniowa. Na szczeblu województwa działał urząd śledczy (w 1924 r. referat kryminalny), który spełniał rolę koordynująco-kontrolną, w stosunku do jednostek śledczych niższego stopnia. W skomplikowanych przypadkach funkcjonariusze tej komórki prowadzili dochodzenia. Prowadzili także sprawozdawczość i statystykę policyjną, na podstawie której podejmowano odpowiednie działania zaradcze. Pod urząd śledczy podlegały komórki powiatowe policji śledczej, pod

⁶² APL KWPP L, sygn. 682, k. 2.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Z. Siemak, Hasło: *Policja kryminalna/śledcza*, [w:] W. Pływaczewski, G. Kędzierska (red.), *Leksykon policyjny*, Szczytno 2001, s. 228.

nazwą ekspozytury a od 1927 roku – wydziału śledczego. Służba śledcza podlegała z jednej strony pod policyjnych przełożonych, z drugiej pod administrację państwową (wojewodę i starostów) oraz pod sądy i prokuraturę w zakresie ścigania przestępstw.

Do 1926 roku szukano rozwiązań, które by wyeliminowały nadmierną autonomiczność policji śledczej. Ostatecznie problem ten rozwiązano przez ściśle podporządkowanie pionu śledczego – w sprawach służbowych – właściwym terenowo komendantom powiatowym. Od 1927 roku w policji kryminalnej zajęto się także sprawami zwalczania przestępczości uważanej wówczas za polityczną. Powołano więc dział polityczny w strukturach policji śledczej. Stan liczebny funkcjonariuszy śledczych, przez większość lat, wynosił ok. 4% ogółu policjantów w województwie. Rekrutowano do niej osoby spośród funkcjonariuszy mundurowych. W początkowym okresie były to osoby, niejednokrotnie pracujące wcześniej w wydziałach śledczych Milicji Miejskiej. Przygotowanie fachowe uzyskiwali policjanci śledczy, najpierw w szkołach ogólnopolicyjnych, funkcjonujących na szczeblu województwa, później – po powstaniu szkół centralnych – w śledczych szkołach fachowych dla szeregowych dla PP w Mostach Wielkich i w Warszawie oraz na kursach specjalistycznych w kraju i zagranicą.

Pewne etapy wyodrębniły się również w sferze funkcjonalnej policji śledczej. W okresie do 1926 roku organa tego pionu musiały stawić czoło i podjąć skuteczną walkę z narastającą falą przestępczości, w tym m.in. z napadami na ludność, grabieżami, szerzącym się bandytyzmem, szmuglem towarów i nielegalnym przekraczaniem pasa granicznego, lichwą, prostytutką i fałszowaniem pieniędzy itp. Działalność ta była niezadowolająca. Poczynione starania organizacyjne, w tym m.in. tzw. „uśledczenie policji”, lepsze wyposażenie w środki techniczne oraz względna stabilizacja społeczno-gospodarcza w drugiej połowie lat dwudziestych, sprawiły, że do połowy lat trzydziestych bezpieczeństwo w państwie znacznie się poprawiło. Generalnie służbę śledczą w II Rzeczypospolitej należy ocenić pozytywnie. Była ona bardzo sprawną komórka i dzięki temu stan bezpieczeństwa w państwie był względnie dobry.

Bibliografia

1. Instrukcja dla PP. Podręcznik dla szkolenia na posterunkach i komisariatach, Warszawa 1939.
2. Misiuk A., Peplowski A., *Organizacja instytucji policyjnych w II RP 1918-1926. Wybór źródeł i dokumentów*, Szczytno 1992.
3. Misiuk A., *Od Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do posterunku PP. Dzieje ustroju organów policyjnych i administracyjnych w II RP w latach 1919-1926*, Szczytno 1988.
4. Peplowski A., *Organizacja Policji Kryminalnej w II RP*, „Problemy Kryminalistyki” 1984, nr 165 (46).
5. Peplowski A., *Policja w systemie organów bezpieczeństwa drugiej Rzeczypospolitej*, Szczytno 1991.
6. Popławski J., *Organizacja szkolenia w Policji Państwowej w Polsce w okresie międzywojennym*, „Problemy Kryminalistyki” 1983, nr 161.